

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
دانشکده علوم اجتماعی

رساله دوره دکتری جامعه شناسی

عنوان:

تأثیر اینترنت بر هویت
(مطالعه موردی جوانان شهر تهران)

استاد راهنما:

دکتر باقر ساروخانی

اساتید مشاور:

دکتر مسعود کوثری

دکتر محمد ثقی

نگارش:

خدیجه رضایی قادی

۱۳۹۱

تقدیم به

مادر عزیزم که همیشه مرا در رسیدن به تکامل و تعالی حمایت کرد .
و تقدیم به همسرم که همیشه مشوق ، راهنما و یاورم در فراز و نشیب های زندگی بود.
و تقدیم به دختر دلبندم «آرتمیس» که عطر حضورش در پهنای این رساله موج می زند

سپاسگزارى:

سپاس به درگاه ایزدمنان که به لطف و رحمت خود به مخلوقاتش قدرت اندیشه و تفحص بخشید و راه ترقی و پیشرفت را فراسوی آنان گشود و با اعطای برکات خود توفیق چیدن خوشه ای از خرمن علم را به بنده حقیرش عطا فرمود.

ضمن قدردانی و سپاس از زحمات بی شائبه جناب آقای دکتر باقر ساروخانی که با راهنمایی های ارزشمند و پر ارج آموخته های خویش را چون چراغی فرا روی من نهادند.

در اینجا لازم می دانم که از زحمات استادان گرانقدر جناب آقای دکتر مسعود کوثری و جناب آقای دکتر محمد ثقفی که با مشورت هوشمندانه و دقت نظر عالمانه در تدوین این مجموعه یاریم نمودند.

تمهید نامه اصالت پایان نامه دکتری

اینجانب خدیجه رضایی قادی دانش آموخته مقطع دکتری ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۶۰۸۰۳۶۹۳ در رشته جامعه شناسی - بررسی مسائل اجتماعی در تاریخ ۹۱/۰۳/۲۷ از پایان نامه خود تحت عنوان " بررسی تاثیر اینترنت بر هویت " با کسب نمره ۱۹/۵ و درجه عالی نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

- ۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و ...) استفاده نموده ام ، مطابق رویه های موجود ، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
- ۲- این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است .
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب ، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود ، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت .

نام و نام خانوادگی : خدیجه رضایی قادی

تاریخ و امضاء

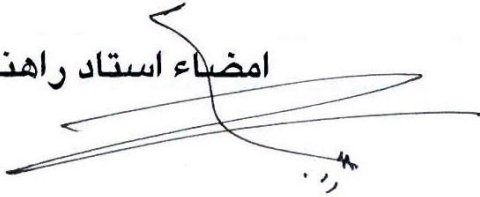
بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۱/۰۳/۲۷

دانشجوی دکتری خدیجه رضایی قادی از پایان نامه خود دفاع نموده و با

نمره ۱۹/۵ به حروف نوزده ونیم و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی
 دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی
 دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی
 (این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۵۰۵۸۹۱۰۰۷	کد واحد: ۱۰۱
نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	
عنوان پایان نامه: بررسی تأثیر اینترنت هویت (مطالعه موردی جوانان شهر تهران)	
نام و نام خانوادگی دانشجو: خدیجه رضایی قادی شماره دانشجویی: ۸۶۰۸۰۳۶۹۳ رشته تحصیلی: جامعه شناسی - بررسی مسائل اجتماعی ایران	تاریخ شروع پایان نامه: ۸۹/۰۸/۲۰ تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۱/۰۳/۲۷
استاد / استاذان راهنما: دکتر باقر ساروخانی استاد / استاذان مشاور: دکتر مسعود کوثری - دکتر محمد تقفی	
آدرس: میدان جمهوری - خیابان رودکی - کوچه اسکویی پلاک ۲۵ واحد ۱	
چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روشهای اجرا و نتایج به دست آمده):	
چکیده:	
حضور در فضای مجازی و استفاده از اینترنت، خصوصا به صورت مداوم و با انگیزه های حرفه ای و نیمه حرفه ای و همچنین فراغتی، با توجه به ویژگیها و خصوصیات، امکانات و کارکرد های خاص این فضا و با عنایت به وضعیت اجتماعی، سیاسی، فرهنگی جوانان در کلان شهرهای در حال گذر ما، تاثیرات عمیقی را بر جنبه های متفاوت هویت کاربران خصوصا جوانان به مثابه بزرگ ترین طیف مخاطبان و فعالان این فضا، خواهد گذارد. در حقیقت کاربران جوان با توجه به ساختارهای عینی و ذهنی موجود در جهان واقعی خود و بنا به نوع و میزان استفاده شان از اینترنت، تاثیرات و تغییرات وسیع و گسترده ای را به طور تدریجی خواهند پذیرفت. پژوهش حاضر، در صدد شناسایی تاثیرات استفاده از اینترنت بر هویت کاربران جوان است. از این منظر، ضمن مروری که بر فضای مفهومی موضوع دارد، از رویکرد تلفیقی بر گرفته از تئوری ساخت یابی گیدنز و تئوری هاستون برای تبیین پدیده بهره گرفته است و با عنایت به فرضیاتی که از این تئوری ها با توجه به ویژگی جامعه آماری مورد مطالعه اخذ می کند، در صدد شناسایی رابطه استفاده از اینترنت و هویت کاربران برمی آید. با روش پیمایشی و استفاده از تکنیک پرسشنامه بر روی ۳۸۴ نفر از کاربران، جوانان بین ۲۸-۱۸، در شهر تهران که از طریق نمونه گیری خوشه ای انتخاب شده بودند، اطلاعات و داده های مورد نیاز جمع آوری شد. همچنین برای تکمیل داده ها از روش کیفی (مصاحبه عمیق) نیز استفاده گردید.	
یافته های تحقیق نشان می دهد که میزان و نوع استفاده از اینترنت تغییراتی را در ابعاد هویتی (فردی، قومی، ملی، فراملی) کاربران جوان ایجاد کرده است. به طوریکه باعث تضعیف هویت فردی می گردد. همچنین استفاده از آن، تقویت هویت قومی را به دنبال دارد و ازسوی دیگر هویت ملی را کمرنگ میکند. استفاده از اینترنت، باعث تقویت هویت فراملی جوانان میشود.	
واژه های کلیدی: فضای مجازی، اینترنت، هویت، هویت فردی، هویت قومی، هویت ملی، هویت فراملی	

مناسب است
 مناسب نیست
 تاریخ و امضا:

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه

فهرست مطالب :

فصل اول : کلیات تحقیق

2	مقدمه
3	بیان مسئله
9	ضرورت تحقیق
12	پرسش های کلی تحقیق
14	مروری بر مطالعات تحقیقات انجام شده
19	اهداف تحقیق

فصل دوم : ادبیات تحقیق

22	مقدمه
22	هویت
26	هویت ملی
29	ابعاد هویت ملی
31	جهانی شدن
35	هویت ملی ایرانی در عصر جهانی شدن
36	عناصر سازماندهی فرهنگی ایران
36	الف) عوامل درونی
38	ب) عوامل بیرونی
39	دگرگونی در هویتها
40	اینترنت و فرهنگ
42	واکنش به جهانی شدن فرهنگ
42	الف) عام گرایی فرهنگی
43	ب) خاص گرایی فرهنگی
43	هویت ملی و ابعاد آن در پژوهش
46	قوم
47	قومیت
48	هویت قومی
49	رویکردهای نظری درباره قومیت
51	رویکرد های مطالعه هویتی قومی
53	فضای سایبر
58	اینترنت

.....	برخی رویکردهای نظری مرتبط با اینترنت و فضای سایبری	۵۹
.....	۱- اینترنت	۵۹
.....، آزادی یا محدودیت	۵۹
.....	۲- اینترنت ،	۶۰
..... دهکده جهانی ابرشهر جهانی	۶۰
.....	۳- اینترنت به	۶۱
..... منزله یک فضای پست مدرن	۶۱
..... قدرت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)	۶۲
..... کارکردهای شبکه های ارتباطی	۶۴
..... رسانه های ارتباطی	۶۵
..... رویکرد شبکه ای	۶۸
..... تکنولوژی تغییرات اجتماعی	۷۱
..... مفاهیم زمان ، مکان و فضا	۷۴
..... دو فضایی شدن	۷۷
..... هویت و فضای مجازی	۸۰
..... نظریه ای اجتماعی با رویکرد های منفی	۸۳
..... نظریه های اجتماعی میانه رو	۸۴

فصل سوم : چهارچوب نظری تحقیق

..... مقدمه	۸۸
..... نظریه پردازی در حوزه هویت	۸۸
..... رویکرد مدرن	۹۰
..... نظریه های جامعه شناسان	۹۰
..... الف (تعاملگرایان ساختی	۹۱
..... تعامل گرایان فرایندی	۹۳
..... نظریه های روانشناسی	۱۰۱
..... هویت و دسته بندی اجتماعی	۱۰۱
..... رویکرد پسا مدرن	۱۰۲
..... الف) ژاک لاکان	۱۰۳
..... ب) ژاک دریدا	۱۰۴
..... ج) فوکو	۱۰۵
..... د) جنکینز	۱۰۵
..... ه) نظریه ساختاریابی گیدنز	۱۰۸
..... رابرتسون	۱۱۷
..... استوارت هال	۱۱۹
..... نظریه استفاده و خشنودی	۱۲۲

۱۲۶ نظریه کاشت و پرورش
۱۲۸ نظریه هاستون
۱۳۲ جمع بندی نظریه و ارائه چارچوب نظری پژوهش
۱۳۶ فرضیات تحقیق
۱۳۷ مدل مفهومی تحقیق

فصل چهارم : روش شناسی تحقیق

۱۳۹ مقدمه
۱۴۰ نوع روش تحقیق و ابزار گردآوری داده ها
۱۴۱ تعریف مفاهیم و عملیاتی سازی متغیرها
۱۴۱ الف) متغیر مستقل
۱۴۲ ب) متغیر وابسته
۱۴۷ مقیاس سازی و تهیه پرسشنامه
۱۴۸ پیش آزمون و سنجش اعتبار
۱۴۸ الف) اعتبار سنجی پرسشنامه
۱۴۹ ب) سنجش روایی پرسشنامه
۱۵۰ جداول روایی متغیرهای تحقیق
۱۵۱ تحلیل عامل تائیدی ابزار اندازه گیری
۱۶۳ جامعه آماری
۱۶۳ حجم نمونه
۱۶۴ روش نمونه گیری

فصل پنجم : روش تجزیه و تحلیل داده ها

۱۶۷ یافته های توصیفی تحقیق
۱۶۷ نتایج توصیفی تحقیق
۱۶۷ جنسیت پاسخگویان
۱۶۸ سن پاسخگویان
۱۶۹ وضعیت تحصیلی پاسخگویان
۱۷۰ بررسی شغل پاسخگویان
۱۷۱ بررسی میزان درآمد پاسخگویان
۱۷۲ وضعیت منطقه مسکونی پاسخگویان
۱۷۳ بررسی وضعیت تاهل پاسخگویان
۱۷۴ بررسی داشتن کامپیوتر پاسخگویان
۱۷۵ بررسی داشتن اینترنت پاسخگویان
۱۷۶ بررسی مدت استفاده پاسخگویان از اینترنت
۱۷۷ بررسی وقت صرف کردن پاسخگویان

۱۷۹ بررسی شاخص های تحقیق
۱۸۰ بررسی گویه های سازنده استفاده از اینترنت
۱۸۳ هویت فردی
۱۸۴ بررسی گویه های سازنده شاخص هویت
۱۸۸ هویت قومی
۱۸۹ بررسی گویه های سازنده شاخص هویت قومی
۱۹۱ هویت ملی
۱۹۲ بررسی گویه های سازنده شاخص هویت ملی
۱۹۵ هویت فرا ملی
۱۹۷ بررسی گویه های سازنده شاخص گویه ها هویت فرا ملی
۲۰۰ نتایج تحلیلی : آزمون فرضیات
۲۰۰ بررسی نرمال بودن توضیح متغیرها
۲۰۱ فرضیه اول
۲۰۲ فرضیه دوم
۲۰۳ فرضیه سوم
۲۰۵ فرضیه چهارم
۲۰۶ فرضیه پنجم
۲۰۹ فرضیه ششم
۲۱۲ تحلیل دو متغیره
۲۲۴ مدل سازی معادلات ساختاری با استفاده از نرم افزار لیزرل
۲۳۳ بخش کیفی پژوهش
۲۳۵ یافته های پژوهش بخش کیفی

فصل ششم : نتیجه گیری

۲۵۶ یافته های داده های عمومی
۲۶۲ استفاده از یافته های پیشین و ترکیب آن با نتایج پژوهش
۲۶۸ منابع فارسی
۲۷۶ منابع لاتین
 پیوست ها
۲۸۰ پرسشنامه
۲۸۷ واژه نامه فارسی انگلیسی
۲۹۵ فهرست نمایه نامها
۳۰۳ چکیده لاتین

چکیده :

حضور در فضاي مجازي و استفاده از اينترنت ، خصوصا به صورت مداوم و با انگيزه هاي حرفه اي و نيمه حرفه اي و همچنين فراغتي، با توجه به ويژگيها، و خصوصيات، امکانات و کارکرد هاي خاص اين فضا و با عنايت به وضعيت اجتماعي، سياسي، فرهنگي جوانان در کلان شهرهاي در حال گذر ما، تاثيرات عميقي را بر جنبه هاي متفاوت هويت کاربران خصوصا جوانان به مثابه بزرگ ترين طيف مخاطبان و فعالان اين فضا، خواهد گذارد. در حقيقت کاربران جوان با توجه به ساختارهاي عيني و ذهني موجود در جهان واقعي خود و بنا به نوع و ميزان استفاده شان از اينترنت، تاثيرات و تغييرات وسيع و گسترده اي را به طور تدريجي خواهند پذيرفت. پژوهش حاضر، در صدد شناسايي تاثيرات استفاده از اينترنت بر هويت کاربران جوان است. از اين منظر، ضمن مروري که بر فضاي مفهومي موضوع دارد، از رويکرد تلفيقي بر گرفته از تئوري ساخت يابي گيدنز و تئوري هاستون براي تبیین پديده بهره گرفته است و با عنايت به فرضياتي که از اين تئوري ها با توجه به ويژگي جامعه آماري مورد مطالعه اخذ مي کند، در صدد شناسايي رابطه استفاده از اينترنت و هويت کاربران برمی آید. با روش پيمائشي و استفاده از تکنیک پرسشنامه بر روي ۳۸۴ نفر از کاربران، جوانان بين ۱۸-۲۸ ، در شهر تهران که از طريق نمونه گيري خوشه اي انتخاب شده بودند، اطلاعات و داده هاي مورد نیاز جمع آوري شد. همچنين براي تکميل داده ها از روش کيفي (مصاحبه عميق) نيز استفاده گرديد.

يافته هاي تحقيق نشان مي دهد که ميزان و نوع استفاده از اينترنت تغييراتي را در ابعاد هويتي (فردی، قومی، ملي، فراملي) کاربران جوان ايجاد کرده است. به طوریکه باعث تضعيف هويت فردي مي گردد. همچنين استفاده از آن، تقويت هويت قومي را به دنبال دارد و از سوي ديگر هويت ملي را کم رنگ ميکند. استفاده از اينترنت، باعث تقويت هويت فراملي جوانان ميشود.

واژه های کلیدی: فضاي مجازي، اينترنت ، هويت، هويت فردي، هويت قومي، هويت ملي، هويت فراملي

فصل اول
کلیات تحقیق

مقدمه

ما امروز در انقلابی ترین دوره تاریخ بسر می‌بریم و تغییر و تحول دائمیه واقعیت انکار ناپذیر و اساسی‌های اجتماعی بدل شده است. عملا در تمامی طول تاریخ بشر، آهنگ تغییرات اجتماعی نسبتا کند بوده است و اکثر مردم کم و بیش همان شیوه‌های زندگی پدرانشان را دنبال می‌کرده اند. حال آنکه امروزه بر عکس، ما در جهانی متحول و دستخوش دگرگونی چشمگیر و دائمی زندگی می‌کنیم. به قسمی که شگفت انگیز ترین رویداد دنیای معاصر را می‌توان سرعت بی سابقه تغییرات اجتماعی دانست.

"روند تغییرات اجتماعی چنان سرعت و عمقی یافته که پا بر جا ترین عرصه حیات بشر یعنی فرهنگرا در نوردیده و ما را در میانه یک دگرگونی جدی فرهنگی قرار داده است. تحولی که بارلو آن را جدی ترین تحول فرهنگی از کشف آتش تا کنون می‌داند" (Whittle, 1997: 231).

اما "آنچه که زمینه چنین تغییر و تحولات ژرف و شگرفی را پدید آورده و این برهه از تاریخ را واجد برجستگی و اهمیت فوق العاده ساخته، دستاوردهای تکنولوژیک جدید و متاخر بشری است. دستاوردهایی که به عنوان تکنولوژی‌های ارتباطی - اطلاعاتی شناخته می‌شوند. از این روست که برخی خبر از استیلای یک پارادایم تکنولوژیک جدید می‌دهند که بر محور تکنولوژی‌های اطلاعاتی سازمان یافته است" (کاستلز، ۱۳۸۰: ۵۹).

حال اگر بپذیریم که "دگرگونی در تکنولوژی‌های ارتباطی موجب دگرگونی فرهنگی شده است، باید به تاسی از مک لوهان اذعان داریم تکنولوژی‌های جدید ارتباطی که تناسبی با فرهنگ پیشین ندارند، عدم تجانس یا تاخر فرهنگی موجب پیدایی بحران فرهنگی می‌شود که همراه با دگرگونی‌های اجتماعی بروز و ظهور پیدا می‌کند" (محسنی، ۱۳۸۰: ۴۵).

بدین ترتیب، انقلاب ارتباطی - اطلاعاتی سده بیست و یک را باید بسیار فراتر از صرف الکترونیکی کردن رابطه انسان‌ها دانست. تکنولوژی‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی، با فراهم آوردن امکان پیدایی "جامعه شبکه ای" که افراد و جوامع را در قالب‌های تازه، هویت‌های تازه بخشیده، نه تنها قواعد و قوانین حاکم بر ارتباطی و تعامل میان انسان‌ها، بلکه ایستار ما را نسبت به خود، دیگران و جهان تغییر داده است. لذا، این هویت است که در بحران فرهنگی ناشی از شتاب و ژرفای تغییرات بی وقفه اجتماعی، مسئله آفرین می‌شود. "کشورهای

پیرامونی (به تعبیر والراشتاین) نیز از این تحولات بر کنار نیستند. هر چند که شرایط، کمتر مساعد تغییر باشد" (کازنو، ۱۳۷۰: ۲۴۸). اما به نظر می‌رسد تغییر و تحولات ارتباطی - اطلاعاتی بیش از پیش خانواده‌ها را به وحشت انداخته است. چرا که به نظر می‌رسد انسجام و یکپارچگی خانواده‌ها و کارکردهای مهم آن را در شرف اضمحلال قرار داده است. در صورتی که خانواده یکی از بنیادی‌ترین نهادهای موجود در جامعه می‌باشد و سالم بودن جامعه در گرو سالم بودن خانواده است.

بیان مساله:

"به لحاظ لغوی واژه هویت از واژه *identitas* مشتق شده و به دو معنای ظاهراً متناقض به کار می‌رود: ۱) همسانی و یکنواختی مطلق؛ ۲) تمایز که در بر گیرنده ثبات یا تداوم در طول زمان. گرچه دو معنای نام برده متناقض و متضاد به نظر می‌آیند، ولی در اصل به دو جنبه اصلی و مکمل هویت معطوف هستند: همسانی و تفاوت. این ادعا که چیزی یا فردی هویت ویژه ای دارد، بدین معناست که این چیز یا فرد مانند دیگر وجودهای دارای آن هویت است و در عین حال چونان چیز یا فردی متمایز، هویت و خاصیتی دارد. در هر حال هویت داشتن یعنی یگانه بودن، ولی از دو جنبه متفاوت: همانند دیگران بودن در طبقه خود و همانند خود بودن در گذر زمان" (Hekman, 1999: 11).

"هویت مفهومی است که دنیای درونی یا شخصی را با فضای جمعی اشکال فرهنگی و روابط اجتماعی ترکیب می‌کند. هویت‌ها معنایایی کلیدی هستند که ذهنیت افراد را شکل می‌دهند و مردم به واسطه آنها نسبت به رویدادها و تحولات محیط زندگی خود حساس می‌شوند. مردم به دیگران می‌گویند چه کسی هستند و مهم‌تر اینکه به خودشان نیز می‌گویند چه کسی هستند و سپس می‌کوشند به گونه ای رفتار کنند که از آن کسی که تصور می‌کنند هستند، انتظار می‌رود" (Holland, 1998: 6).

"معناساز بودن هویت بر ساختگی بودن آن دلالت می‌کند. پس هویت چیزی طبیعی، ذاتی و از پیش موجود نیست، بلکه همیشه باید ساخته شود. انسان‌ها باید همواره چیزها یا اشخاص را طبقه بندی کنند و خود را داخل آن طبقه قرار دهند. به بیان دیگر هویت را فقط می‌توان از طریق انکار آگاهانه ابهام و کنار گذاشتن تفاوت‌ها کسب کرد" (Howarth, 1995: 118).

بر خلاف دیدگاه ساختارگرایی که می‌کوشند هویت را امری طبیعی و ثابت نشان دهند، باید گفت که هویت امری تاریخی و محتمل است. این پدیده همانند بسیاری چیزهای دیگر، محصول "زمان و تصادف" است و توسط منطق یا اصلی فراتاریخی تعیین نمی‌شود. همچنین بر خلاف دوران ما قبل تجدد که فرد به واسطه سنت‌ها و ساختارها هویت می‌یافت، انسان مدرن مستقل از تعلق‌های فرهنگی تعریف می‌شود. تحولاتی مانند اصلاح دین، رنسانس، انقلاب‌های علمی و روشن‌اندیشی، درک و برداشتی جدید از انسان را رواج دادند و ارزیابی متفاوتی از توانایی‌ها و قابلیت‌های او عرضه کردند (Hall, 1996:88).

جنکینز در "کتاب هویت اجتماعی"، دهه ۱۹۹۰ را مقارن با بحث‌های متعددی می‌داند که در زمینه هویت بین دانشمندان مختلف رشته‌هایی نظیر فلسفه، جامعه‌شناسی، سیاست و غیره آغاز شد (جنکینز، ۱۳۸۱: ۱۱). در مورد علل مسئله شدن هویت از این دهه به بعد بحث‌های زیادی شده است. برای مثال، برخی نظیر گیدنز (۱۹۹۳) بر سست شدن نقش سنت و ایجاد فضای اطلاعاتی جدید اشاره می‌کنند. یکی از مواردی که اکثر محققان نقش عمده‌ای برای آن قائلند پیشرفت تکنولوژی‌های اطلاعاتی مانند اینترنت بعد از دهه ۷۰ است که دگرگونی‌هایی ریشه‌ای ایجاد کرده است.

"ما در آغاز جهان دو فضایی شده قرار داریم و جامعه در غلیان روندهای تغییر است. به نظر می‌رسد که در دوره انتقالیم" (Held, ۱۹۹۹: ۴۵). "حجم تغییرات به قدری گسترده است که می‌توان گفت پارادیم‌های اجتماعی قدیم به پایان رسیده و فهم متناظر جامعه و فرهنگ جدید را منعکس نمی‌کنند" (ساتوریس، ۲۰۰۶: ۱۷). "گفتمان جهانی شدن بیشتر در قالب جهانی شدن مطلق یا یک جهانی شدن طرح شده است. با این نگاه، کانونی مرکزی وجود دارد که جریان‌های غیر ملی را در حوزه ملی توسعه می‌دهد و بر فضای بومی مسلط می‌شود. اما دو جهانی شدن نگاهی است که در مرحله اول تلاش می‌کند دو جهان موازی، یعنی جهان واقعی و جهان مجازی را از هم متمایز کند و در مرحله بعدی جهانی شدن‌هایی که در هر یک از این دو جهان در حرکت اند توجه می‌کند" (عاملی، ۱۳۸۷: ۴۳).

در جهان مجازی، نوعی ارتباط فکری با افکار دیگران صورت می‌گیرد؛ یعنی نوعی ارتباط بدون سخن بین انسانها برقرار است. در واقع تلاش جهان مجازی این است که همه

چیز را در جریان الکتروسیته قرار دهد و مقوله‌های جهان واقعی را به شکلی دیجیتالی در آورد.

هریس معتقد است که جهانی شدن دو اثر خارجی و داخلی دارد. اثر خارجی در فضای جغرافیا و اثر داخلی در فرهنگ منعکس می‌شود. "اثر داخلی آن فرهنگ را تحت الشعاع خود قرار می‌دهد و جغرافیا را از بینمی‌برد و در حوزه فرهنگ، فرهنگ‌های جدید و فرهنگ‌های دو رگه جدیدی را وارد زندگی روزمره مردم می‌کند" (Harris, 2003: 291).

پیدایی و گسترش ارتباطات کامپیوتری به عنوان یکی از مهم ترین دستاوردهای تکنولوژیکی جدید ارتباطی اطلاعاتی، ارتباطات را معنایی تازه بخشیده و موجب دگرگونی در تعاملات اجتماعی شده است. "تا کنون هم، حضوری فیزیکی وجه ممیزه تعامل و رابطه محسوب می‌شد. رابطه بطور ضمنی حکایت از ارتباطی بین شخصی داشت که با وجود دوری فیزیکی نیز بتوان آن را حفظ کرد. بدون شک طرفین مکالمه، بدون اینکه یکدیگر را ببینند، در فضایی به اصطلاح مجازی به تعامل می‌پردازند" (Riva & Galimberti, 1998: 125).

از این رو است که ارتباط، تعامل و رابطه، از نو تعریف و تمیز آنها مشخص می‌شود. "ارتباط به عنوان شکلی از تعامل، محدودیت‌های زمانی و مکانی را درمی‌نوردد" (آشتیانی، ۱۳۸۱: ۲۱۰). رابطه نیز به عنوان ارتباط الگودار بین شخصی، بی توجه به مرزهای گروهی، گستره خود را بسط می‌دهد.

بدین ترتیب، پیدایی ارتباطات کامپیوتری نیز همانند ظهور و فراگیری رسانه‌های ارتباطی گذشته، بحث‌ها و تحقیقات متعددی را بر سر آثار فردی و به ویژه اجتماعی، آثار کوتاه مدت و بلند مدت، آثار سطحی و زود گذر و یا عمقی و دیر پای آن، و برای نشان دادن آثار (مثبت و منفی) آن به راه انداخته است. در حالیکه به نظر می‌رسد "بعضی، برغم مشاهده سرعت سرسام آور گسترش دسترسی به شبکه‌های کامپیوتری، و اذعان به توان حیرت آور آن، رسانه‌ها را واجد آثاری مصنوعی و زود گذر به حساب می‌آورند که اصولاً هیچ مطلب اساسی درباره آنها نمی‌توان گفت" (تامپسون: ۱۳۷۹، ۱۰).

اما برخی دیگر با این استدلال که از سویی تعامل در فضای مجازی با در هم شکستن مرزهای مرسوم گروهی و متعاقب آن تغییر در برجستگی نسبی نیاز به تشابه و تمایز، بیشترین تاثیر را بر هویت طرفهای تعامل می‌گذارد و از سوی دیگر، گمنامی و یا جعل نام

به معنای پنهان داشتن هویت که در فضای مجازی امری ممکن و معمول است، در روشنی و اهمیت مرزبندی‌های گروهی و در نتیجه معنای هویت، تأثیر دارد (Jones، ۱۹۹۸: ۱۸).
از نظر استوارت هال (۱۹۹۱) منطق هویت به پایان خود رسیده است، و این به خاطر غیر مرکزی شدن نظامها و اندیشه‌های مدرن است. "در واقع تمام امور مدرنیته که مربوط به جنبه‌های بزرگ هویت جمعی بود، مورد چالش قرار گرفته است. تمام اموری که به نوعی جامعیت، هم‌رنگی و هم‌ریشه بودن را معنا می‌بخشید، در معرض شکست قرار گرفته است. اموری مثل طبقه اجتماعی، ملیت، نژاد، جنسیت و حتی مفهوم بزرگی مثل "غرب" از هویت مشابه و جمعی خود دور شده است" (Hall، ۱۹۹۱: ۴۲).

اگر بپذیریم که روند زندگی مردم در قرن حاضر به سوی هر چه بیشتر الکترونیکی شدن است و نیز زندگی الکترونیکی را یک واقعیت در حال شدن بدانیم آنگاه در خواهیم یافت که هیچ وجهی از وجوه زندگی بشری از تأثیرات این پدیده به دور نخواهد ماند. اگر چه همه اقشار جوامع بشری در سطوح گوناگون از منافع و راحتی زندگی الکترونیک بهره مند و یا دست کم از آن سخن به میان می‌آورند اما کمتر کسی به آسیب‌های ناشی از همه گیر و فراگیر شدن این پدیده پیچیده و غامض که ابعاد آن ناشناخته و حیرت انگیز است توجه نشان داده است.

حضور در فضای مجازی و استفاده از آن، خصوصاً در کلان شهرهای در حال گذار جهان سومی ما، چه با انگیزه‌های حرفه ای باشد چه با انگیزه‌های فراغتی، چه مداوم و پیوسته باشد و چه حاشیه ای و مقطعی، بنا به ویژگیها و خصوصیات، امکانات و کارکردهای خاص این فضا تأثیرات عمیقی بر جنبه‌های متفاوت زندگی کاربران به جا می‌گذارد.

با اینکه تکنولوژی جدید تحت عنوان اینترنت هم می‌تواند کاربردهای مثبت و هم کاربردهای منفی داشته باشد، ضمن اینکه کاربردهای مثبت آن بسیار فراوان و با اهمیت می‌باشد، در عین حال کاربردهای منفی آن نیز فراوان و در ابعاد بسیار مهمی مطرح است. اگر بخواهیم از تعبیر چارلز پررو (۱۹۹۸) استفاده کنیم باید بگوییم زندگی با اینترنت زندگی در کنار تکنولوژی‌های پر خطر است.

اینترنت فارغ از محتوای درونی اش به عنوان یک ابزار دیجیتالی به دلیل اینکه کاربر را به کنش فعال با خود وا می‌دارد و به شرطی شدن عامل (کنشگر) می‌انجامد، برای قطع

ارتباط فرد با محیط پیرامونی قابلیت روی آوری به مواد مخدر یا رفع زمینه‌های انگیزشی اعتیاد به مواد مخدر را دارد: "اینترنت ابزاری است که فرد را در مشارکت جویی فعالانه برای گذر از زمان و مکان واقعی وارد می‌کند.

اینترنت توانایی آن را دارد که به عنوان یک عامل اعتیاد آور در افراد عمل کند. اعتیاد به اینترنت آن نوع از وابستگی است که چه در علایم و نشانه‌ها و چه در پیامدها، مورد بررسی و تحقیقات دقیق فراوانی واقع شده است و در ردیف یکی از انواع وابستگی‌ها طبقه بندی گردیده است. "افسردگی، لرزش ناشی از اضطراب و بی‌طاقتی، اعتیاد به اینترنت، نگرانی و تشویش و اشتغال دائمی ذهنی به مسایل کنونی جاری در اینترنت در موارد کاهش مدت زمان استفاده از اینترنت، کاهش فعالیت‌های مهم شغلی، از دست دادن خلاقیت در مسایل شغلی و مهمتر از همه، اختلال در روابط خانوادگی و انزوایگزینی از آسیب‌های این رسانه نو پدید می‌باشد" (حسینی، ۱۳۸۴: ۷).

یکی از تهدیداتی دیگری که برخی محققان بدان اشاره داشته اند آن است که استفاده از اینترنت به تدریج جایگزین روابط واقعی انسان‌ها در زندگی روزمره می‌گردد. از دیدگاه ایشان اینترنت ابزاری است که از طریق ایجاد و فراهم آوردن فضایی مجازی برای ایجاد رابطه، افراد را از دردسر روبه رو شدن با دیگران و قرار گرفتن در وضعیت جهان واقعی رها می‌سازد. سوالی که این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی بدان است در همین فضا مطرح شده است. شبکه جهانی اینترنت از هزینه انتشار اطلاعات کاسته و افراد را برای گذر از میانجی‌های سنتی که قدرت کنترل اطلاعات را داشتند، یاری می‌رساند. از این پدیده نوین با عنوان سیاست شبکه یاد می‌شود. "سیاست شبکه، شیوه نوینی از دیپلماسی است که به دنبال بهره برداری از ظرفیت‌های قدرت زایی اینترنت به منظور شکل دهی به سیاست، فرهنگ، ارزش و هویت است" (Mills, 2002: 16).

به طور کلی، دیدگاه صاحب نظران و اندیشمندان را می‌توان در خصوص اثرات و تبعات استفاده از اینترنت به طور عام و تاثیرات هویتی آن را به طور خاص، به سه دسته کلی تقسیم کرد: "دسته اول که دیدگاه آن‌ها به جبرگرایی معروف است، اینترنت را ساختاری عینی، بیرونی و متصلب فرض می‌کنند که در چارچوب آن ذهنیت افراد شکل می‌گیرد و کاربرد آن را در سیطره خود قرار می‌دهند و جبری را بر آن‌ها تحمیل می‌کند. دسته دوم که دیدگاه آن‌ها به اراده گرایی معروف است، اینترنت را صرفاً به منزله یک رشته امکانات محض در جهت

تواناسازی فرد برای گردآوری انبوه اطلاعات و رشد کثرت گرایی می‌دانند. بالاخره دسته سوم که دیدگاه آن‌ها به تکنورنالیسم معروف است، رویکرد بینابینی دارند؛ ابعاد هستی‌شناختی فن آوری اینترنت را نادیده نمی‌گیرند، اما معتقدند که این فن آوری تعیین‌کننده نهایی نخواهد بود به بیان دیگر، آن‌ها در عین اینکه ظرفیت‌ها و توانایی‌های اینترنت را در نظر دارند، به آزادی عمل کاربران نیز توجه می‌کنند" (معینی علمداری، ۱۳۸۴: ۱۱۲). امروزه اینترنت به عنوان یکی از قدرتمندترین رسانه‌های ارتباطی جهانی حاوی انواع گوناگون برنامه‌ها و محصولات فرهنگی است و نقش مهمی در ارتباطات فرهنگی فرامرزی ایفا می‌کند. در سال‌های اخیر جامعه ایران با متصل شدن به شبکه‌های اینترنتی مرزهای خود را به روی جوامع و فرهنگ‌های دیگر گشوده است و جز یکی از پرمصرف‌کننده‌ترین کشورهای است که از برنامه‌ها و خدمات اینترنتی استفاده می‌کند.

در ایران به علت کم‌رنگ بودن کارکردهای اقتصادی و تجاری اینترنت، اینترنت بیشتر فضایی با رنگ و بوی فرهنگی، اجتماعی و سیاسی است. کاربران ایرانی خصوصاً جوانان به علت موانع و محدودیت‌های موجود در شرایط عینی و ذهنی زندگی خود و در راستای فرار از فشارهای الزام آور هنجارهای اجتماعی موجود و در جهت گسترش تعاملات اجتماعی با دیگری که امکان برقراری کنش متقابل با آنان در دنیای واقعی بسیار نادر یا پرهزینه (چه از لحاظ اجتماعی، سیاسی و یا حتی اقتصادی) است، و در پی جبران فقدان جامعه مدنی گسترده، حوزه عمومی مستقل از دولت و کم‌رنگ بودن گستره مشارکت اجتماعی برای آنان در دنیای واقعی و برای دستیابی و تامین نیازهای مغفول مانده خود در دنیای واقعی و به دنبال کسب تجربه‌های جدید و فرصت‌های بیشتر، به فضای مجازی روی آورده و زیستن در این فضا را به طور نیمه فعال و فعال تجربه می‌کنند؛ این تجارب بسته به میزان عمق و وسعتشان موجب تغییراتی در ابعاد مختلف هویت جوان ایرانی به طور عام و جوانان تهرانی به طور خاص و متزلزل شدن جدی فراروایتهای موجود در اذهان آنان شده و دستیابی به هویتی مدرن را علی‌رغم شرایط موجود در زندگی آنان، برایشان فراهم می‌آورد و در برخی موارد نیز با کشیده شدن دنباله و تبعات زیستن و تعامل در این فضا به دنیای واقعی هر روزه جوانان، سبک زندگی آنان نیز به طور ملموس و در سطحی انضمامی نیز تغییر می‌کند. حال سوال اصلی این است که حضور در چنین فضایی چه تأثیراتی بر کاربران جوان خواهد گذاشت؟ آیا استفاده از اینترنت سیالیت و شناوری ابعاد هویتی (فردی- قومی-